

GYŐRI PÉTER

NÉHÁNY SZUBJEKTÍV GONDOLAT
A SZOCIÁLIS SZAKMÁRÓL

Hozzászólás a vitairathoz

„Szeretem a munkám, minden részletében valódi szakmai kihívásnak élem meg. És talán ez az oka, hogy úgy érzem, a feladatok soha nem fogynak el, mindig újabb és újabb célokat tűzök ki magam elé. Így van ez most is. Remélem, ha egy év múlva hátratekintek ismét, azt látom majd, hogy ezek közül néhányat sikerült megvalósítanom, s ha előre nézek, még többet látok magam előtt.”

Először elhárítottam a felkérést, hogy reflektáljak Bugarszki Zsolt írására. Aztán amikor a BMSZKI (Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei) 2013. évi, immár több száz oldalas szakmai beszámolójának tengerében megakadt a szemem a fenti, írója által szubjektívnek titulált mondatokon, úgy döntöttem, mégis megpróbálok a magam módján néhány szórványos gondolatot megfogalmazni az írás kapcsán.

Talán kezdjük azzal, hogy kinek a micsodája van válságban? Az ország, amelyben élünk, valóban mély gazdasági, társadalmi, politikai és ezekkel is összefüggésben erkölcsi válságban van évek óta. Ezt az állítást számtalan oldalról lehetne alátámasztani, de ezt most átugrom. Így aztán nem csoda, hogy a publicisztikákban, pamfletekben, magánbeszélgetésekben is vissza-visszatérő alaphangulat a válsághelyzet felelemlegetése.

Ha például becsukott szemmel magunk elé képzelünk, mondhatni, vízió-lunk egy normahordozó szűk élcsapatot, mely független az intézmények függőségétől, az egzisztenciális korlátoktól, a külvilág számos elemétől, aztán néha-néha nyitott szemmel szertenézünk e hazában, s azt látjuk, hogy hát itt tízezrek robotolnak a legkülönbözőbb normák, értékek, kulturális attitűdök mentén a szociális segítségnyújtás területén, akkor valóban elfoghat bennünket a pánik, normatív vízióink válságának érzete. Persze csak ha kinyitjuk a szemünket. Nyissuk ki, áraszson el bennünket a felismerés válsága, aztán kezdjünk valami értelmeset felismeréseinkkel!

Kezdjünk valamit annak – az ugyan kicsit késői, késleltetett, egyesek számára fájdalmas – belátásával, hogy a „szociális szakma” nem azonos, mondjuk, az ELTE szociálpolitikusi, szociális munkás képzettségével, vagy bármely más iskola

képzésével, hanem mindezek együttese még akkor is, ha a különböző iskolák (nota bene a bennük tanító különböző tanárok) különböző értékeket, normákat, kultúrákat, metódusokat közvetítenek. A legkülönbözőbb iskolákban, tanfolyamokon kiképzett szociális segítők mindennapi munkájukat az egyenként is igen különböző civil, egyházi, önkormányzati, állami és forprofit fenntartású szervezetekben végzik: a bentlakásos vagy lakóhelyi szociális és gyermekvédelmi intézményekben, kórházakban, iskolákban, hivatalokban, soroljam még? Félreértés ne essék, azt fel lehet vetni, hogy mindezen különböző posztokon dolgozók alakítanak-e közös munkavállalói érdekeik mentén egy vagy több szakszervezetet, kamarát, szakmai érdekeket védő szervezetet, s ezek demokratikus módon reprezentálják-e a közös érdekeket, megfelelő módon hangot adnak-e nekik. Ez azonban messze nem azonos azzal, hogy mindezen dolgozóknak azonos módon kellene látniuk és értelmezniük a világot, egy és csakis egy „iskolát” kellene követniük. Aki még nem tette, annak ideje szembenéznie azzal a ténnyel, hogy a szociális segítség többfajta értékészlet, világnézet mentén is jól végezhető tevékenység. A sajátunkhoz ragaszkodhatunk úgy is, hogy azt nem kérjük számon a másikon. Mindenhol, ahol művelik, a szociális szakma egy plurális szakma különböző hangsúlyokkal, irányzatokkal, iskolákkal, melyekhez lehet csatlakozni, de oktondi dolog nem tudomást venni e pluralizmusról, vagy éppen kárhozthatni.

Annak ellenére, hogy komoly lépéseket kellett megtenni annak idején azért, hogy elismerjék felsőoktatási diploma megszerzésére jogosító diszciplínaként a szociális munkát, a „szociális szakma” nem azonos az ilyen diplomával rendelkezők együttesével. Ami közös lehet a „szociális szakmában”, az a mások segítségére szoruló egyének, közösségek professzionális segítése. Márpedig ilyen segítség sokféle munkapozícióban, sokféle végzettséggel nyújtható másoknak. Professzionális segítséget nyújthatnak a diplomás szociális munkások mellett a különböző közép- és felsőfokú végzettségű szociális segítők, asszisztensek, gondozók, de a segítő munkát magas fokon végző egyéb végzettségűek is. Tapasztalataim szerint a segítség szakmai fortélyai iskolarendszeren belül, de azon kívül is sok tanulóval, jó gyakorlattal elsajátíthatóak, ha és amennyiben erre valakiben készség van. A segítő egyik elsőrendű munkaeszköze maga a személyisége. Ha valaki nem képes a nyitott odafordulásra, a másik szuverenitásának tiszteletben tartására, elismerésére, a másik ember történetének, sorsának, mozgatórugóinak megértésére, a kulturálisan adekvát kommunikációra, akkor bármilyen tárgyi tudás fabatkát sem ér. Persze mindehhez és aztán a segítségnyújtás megfelelő eszközeinek kiválasztásához, alkalmazásához rengeteg tárgyi ismeretre is szükség van. Teljesen félreértik azonban a személyiségfejlesztés mivoltát azok az iskolák, amelyek egyfajta „hittan” dogmatikus elsajátításával próbálják kialakítani a „megfelelő szemléletmódot”, a normatív módon elképzelt és elvárt gondolkodásmódot. Tapasztalataim szerint utóbbiak inkább bezárják, elzárják a másik ember megértéséhez, s így módon a személyre szóló segítséghez vezető utat. Ráadásul aztán indokolatlanul frusztrálják a segítő is, de a segítségre szoruló embert is, amit gyakran egyikőjük sem képes rendesen feldolgozni. De legalább ekkora probléma, hogy nagyon

gyakran maguk a „szociális szakma” hangadói vagy egyszerűen oktatói sincsenek tudatában annak, hogy valójában mennyire összetett és kiterjedt tudások, készségek és képességek szükségesek ahhoz, hogy valaki ténylegesen jó segítő szakember legyen. Vagy csak ez nem látszódik meg a képzéseken, megnyilatkozásokon.

A „szociális szakma” nemcsak nagyon sokféle terepen megvalósítható helytállást ölel fel, de sokféle beosztást, pozíciót is takar a minisztériumi főtisztviselőktől, szakmapolitikusoktól az intézményvezetőkön keresztül a beosztott dolgozóig és vissza. E sokféle pozícióból kiemelni egyet-egyét és azt kikiáltani „szakmának”, megrögzött hiba, személyesen folyamatos csodálkozásom tárgya. Vannak néhányan, akiknek a nevét többen is ismerik, akik a nagy nyilvánosság előtt is olykor megszólalnak a szociális ügyek védelmében. Őket összekeverni, nota bene azonosítani a „szociális szakmával”, teljes félreértés. Különös csavar, amikor szociális segítő munkát nem végző, esetleg ahhoz nem is értő szociálpolitikusok tételezik magukat a „szociális szakma” képviselőinek. (Ráadásul nemritkán olyan, inkább teoretikus „szociálpolitikusok”, akik ténylegesen, tevélegesen soha nem vettek részt a szociális politika alakításában, sőt tudatosan tartják távol magukat ennek gyakorlásától.) E kavart nagyban erősíti, hogy néhány képzőhelyen a szociálpolitikus- és a szociálmunkás-képzés összekeveredik, részben történeti okok miatt. Ez önmagában még nem lenne baj, sőt, de ha hiányzik a markáns és tudatos felkészítés a különböző szerepekre, majdani teendőkre, akkor ott állunk a végén a szociális munkára nem jól felkészített szociálpolitikus palántákkal, vagy éppen a szociálpolitika művelésére fel nem készített szociális segítőkkal...

Ennek a kavarnak azonban vannak ennél mélyebb okai, rétegei is. Csak vázlatosan: szerintem – hangsúlyozom, szerintem – jogos a szociális segítség területén dolgozók számára közvetíteni azt a készségkészletet is, amely segítheti őket abban, hogy az ún. közösségi munka eszközeivel vagy más eszközökkel képesek legyenek az egyéni segítesen túl egy-egy segítségre szoruló szélesebb csoport helyzetén is javítani. Ez azonban nem azonos azzal, hogy normatív módon elvárjuk minden egyes szociális segítőtől, hogy egyben töltsön be szociálpolitikusi funkciókat is. (Ismétlem, ráadásul sokszor olyanok elvárása ez, akik maguk sem...) Magam is azt gondolom, hogy nagyon jó, ha egy szociális segítő szélesebb körben is képes támogatást, segítséget nyújtani azoknak, akik nélküle erre nem lennének képesek, de számos oka lehet annak, ha valaki ezt mégsem teszi. Például nincs felvértezve mindazon képességekkel, melyek az eredményes szociális politizáláshoz szükségesek. S ilyenkor a legjobb szándék is ellenkező eredményre vezethet. Az például elvárható egy – bármilyen területen dolgozó – szociális segítőtől, hogy valamennyire átlássa azt a rendszert, amelyben dolgozik, azokat a helyzeteket, amelyekben a másik ember megakadt, segítségre szorul. Botor dolog lenne azonban azt is elvárni minden egyes segítőtől, hogy ezeket a körülményeket, rendszereket változtassa is meg, még ha az messze túl is nyúlik segítői kompetenciáján.

Subjektív értékelésem szerint nem csak a gyakorlati szociális segítségben való járatlanság indukálja a normatív elvárást, hogy a szociális segítő a maguk helyén

legyenek „kis szociálpolitikusok”. A hazai szociálismunkás-képzés néhány fontos iskolája is alapvetően szociálpolitikusi gyökerű. Ráadásul nem ismeretlenek számunkra sem azok a szociálpolitikusi iskolák vagy tanítások, amelyek a társadalmi bajok, köztük a tömegesen megjelenő egyéni kiszolgáltatottság orvoslását kizárólag a fennálló struktúra alapvető megváltoztatásán keresztül tudják elképzelni. E kínosan leegyszerűsített tanításokkal nemcsak az a gond, hogy tapasztalataim szerint számos fejben ez ténylegesen ennyire kínosan leegyszerűsítve él, hanem az, hogy számos esetben e tanítások képviselői nem találták még meg a szociális segítség helyét a megváltoztatandó struktúrákban, vagy éppen mélyen, teoretikusan elítélik azt a szerepet, amelyet a szociális segítők betöltenek mindennapi munkájuk során. Aki csupán segítséget nyújt másoknak nap mint nap, s nem gyakorol hasonló intenzitással nyilvános rendszerkritikát, az végső soron kiszolgálója a meglévő – megváltoztatásra érett – viszonyoknak. És máris szembeállítható egymással a „hangos kisebbség” és a „hallgatag tömeg”.

Mert a többségnek persze eleve nem adatik meg, ha egyáltalán akarná is, hogy napi szinten áttörje az őt is körülvevő strukturális gátakat és a nyilvános rendszerkritika eszközével éljen. A szociális szakmában dolgozók döntő többsége beosztott munkavállaló, annak minden helyi nyűgével és terhével. Még saját munkavállalói érdekeinek védelméhez sem rendelkezik elegendő munícióval. Többségük egzisztenciális nyomorúságát csak tetézi munkájuk fontossága elismerésének a hiánya és az, ha saját „szakmatársaik” vetik időről időre a szemükre, miért is nem láznak már fel?! Más országokban magam azt tapasztaltam, hogy a szociális segítők – legyenek bármilyen gondjaik is – általában ott tudják maguk mögött a tágabb társadalom, vagy éppen a szűkebb közösség, de legalább annak egy része erős támogatását. Elismerik mindennapi munkájuk fontosságát, s azok, akik képesek erre, ezen a bázison építhetik fel szakmájuk identitását, szakmaiságát. E bázis hiányában a hazai szociális segítők valójában nap mint nap a lehetetlennel kísérleteznek.

Visszatérve írásom elejére, fiatal kollégám néhány, általam idézetként idecitolta mondatára. Nekem megadatott, hogy több száz szakdolgozó napi munkáját próbáljam meg navigálni, s éppen a hajléktalanellátás területén. Egy olyan területen, ahol a szociális segítségre szoruló emberek tömegeit nemcsak az emlegetett strukturális viszonyok lökik folyamatosan alávetettségbe, hanem az elmúlt években verbálisan is, a politika legkülönbébb eszközei által is szinte úzótt vadakká váltak. Szubjektív megítélésem szerint utóbbiban a velük foglalkozó szociális segítőknek is osztozniuk kellett. Ilyen külső körülmények között kellett megőrizni több száz segítő szakember segítő entitását, a nyitott odafordulás és segítségnyújtás képességét.

Nyilván látja az ember, hogy számos kolléga, köztük sok vezető kolléga is mennyire „alámegy” a hangosan és brutálisan bontakozó szegényellenes hangoknak, hogyan hajtják el a „problematikus ügyfeleket” maguktól, utálják ki őket – miközben erre, hogy azt ne mondjam, segítői alapelveik feladására valójában

senki és semmi nem kötelezi őket. De személyes tapasztalatból azt is tudom, hogy mennyi munkával jár az emberközpontú szakmaiság megőrzése, vagy akár csak kialakítása, és azt is tudom, hogy a mai világban ehhez a kockázatvállalás szabadságára is szükség van. Látom, hogy mennyien nem vállalják ezt a kockázatot, nem szabadok. De látom azt is, hogy történjen bármi körülöttünk, ha ott ül egy szociális segítő a másik emberrel, és megadja neki azt a méltóságot, tisztességet, amelyet az az ember eddig sehol meg nem kapott, a segítő átlendíti őt a saját baja homályán, s a másik ember emelt fővel és tudatosabban távozik a találkozás, a beszélgetés, a segítségnyújtás végeztével, mint ahogy érkezett, akkor az a szociális segítő megtette azt, amit megtehetett, ami a dolga.¹

¹ Ahol mindez nálam sokkal jobban ki van fejtve: Spiró György: „Ez a félelem mindenben benne van” – Friderikusz Sándor interjúja. http://www.galamuscsoport.hu/tartalom/cikk/381634_spiro_gyorgy_ez_a_felelem_mindenben_benne_van